

**ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ПОЛІТИЧНИХ КРИЗ 2004 та 2013-2014 рр.:
ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ**

М. Ф. Москалюк

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76018, Івано-Франківськ, вул. Т.Шевченка, 57;
тел. +38(067) 907 94 56; email: moskaljuk62@ukr.net*

У статті проаналізовано специфіку трансформації вітчизняної президентури на тлі важливих суспільних і резонансних подій початку XXI ст.: Помаранчевої революції та революції Гідності. Здійснено політологічний аналіз президентських виборчих кампаній 2004 і 2014 рр. Доведено, що зміна форми республіканського правління в Україні та владних повноважень глави держави протягом зазначеного періоду відбувалися в контексті політичних криз і наслідків помаранчевого та євроінтеграційного майданів. Особливу увагу звернено на еволюцію конституційно-правового статусу Президента України в умовах президентсько-парламентської та парламентсько-президентської республіки.

Ключові слова: *інститут президентства, президентура, президентсько-парламентська республіка, парламентсько-президентська республіка, конституційно-правовий статус глави держави, президентські повноваження та функції.*

Інститут президентства є невід'ємним атрибутом держав з республіканською формою правління. У системі органів державної влади та управління він займає одне з провідних місць. Залежно від різновидів сучасних республік президент, в межах специфіки свого конституційно-правового статусу, наділений відповідними владними повноваженнями, але незмінно, як глава держави, залишається важливим суб'єктом політичного процесу. На особливості функціонування інституту президентства впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, а його становлення та розвиток відбувається в контексті трансформації політичної системи.

Президентура в Україні є предметом наукового зацікавлення цілого ряду дослідників – політологів, правознавців, фахівців з державного управління. Зокрема, М. Кармазіна детально розглянула виникнення та розвиток президентства в Україні на прикладі політичної діяльності Л. Кравчука та Л. Кучми. Зміну владних повноважень Президента України на тлі еволюції політичної системи в межах президентсько-парламентської та парламентсько-президентської республіки досліджу-

вали Г. Зеленько, М. Зелінська, Ю. Сурганова. Компаративний аспект даної проблематики також є предметом наукового аналізу А. Романюка, М. Старківа. Н. Плахотнюк охарактеризувала основні елементи інституту президентства в Україні. У наукових працях С. Агафонова, Ю. Шемшученка, С. Алексєєва, Ю. Бисаги, А. Георгіци та ін. з дискусійних позицій зроблено спроби з'ясувати роль інституту президентства в організації державної влади. Разом з тим, як у вітчизняному, так і зарубіжному політологічному дискурсі відсутні дослідження впливу власне кризових явищ (зокрема, Помаранчевої революції та революції Гідності) на становлення і функціонування інституту президентства в сучасній Україні.

Окреслена проблема обумовила мету наукової статті – з'ясувати специфіку трансформації вітчизняної президентури в контексті своєрідних форм вияву прямої демократії – майданних подій 2004 та 2013-2014 рр. Вони, за оцінкою дослідниці Г. Сасин, мали ознаки нового типу революцій початку XXI ст. [17, с. 6].

Під поняттям “Помаранчева революція” розуміємо кампанію протестних акцій (пікетів, страйків, мітингів та інших актів громадянської непокорності), організованих прихильниками кандидата у президенти України В. Ющенка. Самі ж події 2004 р. варто розглядати як сучасний приклад революційної трансформації, що здійснюється за традиційними канонами революції з участю мас та зміною політичної системи [17, с. 26]. Помаранчева революція, на думку вітчизняного вченого І. Танчина, була закономірним соціальним явищем у функціонуванні вітчизняного політичного процесу. Саме на 13-му році незалежності в Україні визріли передумови для широкої демократизації суспільства, насамперед через електоральну готовність більшості населення підтримати демократичний поступ [19, с. 368-369]. Натомість політична система зберігала низький рівень ефективності, що свідчило про її неповну сформованість. Розрекламовані правлячою елітою гасла про демократичний (європейський) вибір України йшли врозрід з реаліями політичного буття, в якому влада зберігала можливості для особистого збагачення державних чиновників, розвитку корупції, становлення нового політичного класу – олігархату. До соціально-економічних передумов Помаранчевої революції можна віднести низький рівень доходів населення, зростання безробіття, неефективне соціальне забезпечення, несформованість середнього класу як основи стабільного розвитку. Іншими факторами, що вплинули на формування протестних настроїв були ігнорування інтересів корінної української нації та інтересів нацменшин на території України, грубі порушення принципів справедливості та законності [17, с. 124].

Безпосереднім поштовхом до майданних подій 2004 р. стала фальсифікація результатів президентських виборів у другому турі.

Президентська виборча кампанія 2004 р. відбувалася за новими правилами і мала свої особливості. В першу чергу зміни стосувалися

порядку висунення кандидатів та їх реєстрації. До цього часу підставою для участі у виборчих перегонах був збір підписів. Під час перших президентських виборів 1991 р. достатньо було зібрати 100 тис. На виборах 1994 р. цю кількість підписів потенційних виборців необхідно було зібрати у пропорції не менш як 1,5 тис. у кожному з 2/3 від загальної кількості виборчих округів. У 1999 р. кількісна вимога щодо підписантів становила вже 1 млн, в т. ч. не менше як 30 тис. у кожному з 2/3 регіонів. 2004 р. став переломним у процедурі висунення кандидатів, оскільки вперше поряд із збором підписів (500 тис. в т. ч. не менше як по 20 тис. у кожному з 2/3 регіонів України) впроваджувалася грошова застава. На той час її розмір становив 500 тис. гривень. Як відомо, надалі грошова застава стала єдиною вимогою для висунення кандидатів.

Вибори глави держави в Україні 2004 р. проходили у вкрай напруженій обстановці. Тогочасна правляча політична еліта, об'єднавшись навколо Прем'єр-міністра і, одночасно, одного з фаворитів виборчої гонки В. Януковича, усвідомлювала ризики зміни свого провладного статусу після завершення другої каденції президентства Л. Кучми. За таких умов влада вдалася до безпрецедентного застосування “брудних технологій”, в т. ч. “чорного піару”, цілеспрямовано використовувала адміністративний ресурс. Правоохоронні органи перетворилися на інструмент потужного впливу влади на опозицію. Н. Ніколаєнко звертає увагу на задіяні засоби прямого тиску з боку органів державної влади, використання навіть силових кримінальних структур у виборчій боротьбі, позбавлення опозиції можливості донести до виборців свою точку зору та прямі провокації, вчинені властями щодо опозиційних представників [12, с. 138-139]. Напругу посилювала ситуація, пов'язана з вірогідним отруєнням опозиційного кандидата В. Ющенка. Деталі цієї справи так і залишилися до кінця нез'ясованими, але прихильники В. Ющенка відкрито звинувачували владу у посяганні на його життя.

Власне президентські вибори 2004 р. стали піком застосування жорсткої форми адміністративного ресурсу, створення опонентам штучних перешкод у проведенні агітації, кримінального переслідування опозиції. Як зауважує дослідниця виборчих кампаній в сучасній Україні Т. Мадрига, адміністративний ресурс застосовувався для перемоги провладного представника, а вплив органів влади на інформаційну політику сприяв інформаційній блокаді опозиційних кандидатів. Набір “брудних технологій” поповнився маніпуляціями з відкріпними талонами. Їх власники мали змогу проголосувати в кількох виборчих дільницях, а це дозволяло суттєво збільшити рівень фальсифікацій. Також у президентській виборчій кампанії 2004 р. домінантного значення набула технологія розколу України на регіональні “зони”, в яких штучно актуалізувалися найбільш “чутливі” теми, що розколювали країну [10, с. 68-69]. У зв'язку з цим, як слушно зауважив ще один фахівець з даної проблематики – О. Колесник, “відбулася трансформація соціально-культурних

відмінностей між регіонами в ідейно-політичні, внаслідок чого вони набули антагоністичного характеру” [8, с. 59].

Своєрідною технологією було також те, що серед 24-х претендентів на президентське крісло “технічних кандидатів” (за різними джерелами) налічувалося 20. Власне, термін “технічний кандидат” вперше з’явився в науковому обігу саме на президентських виборах 2004 р. До цієї групи претендентів на президентську посаду відносили голову Слов’янської партії О. Базилюка, лідера “Народного руху за єдність” Б. Бойка, голову партії “Яблуко” М. Бродського, керівника “ОУН в Україні” Р. Козака, лідера громадської організації “Братство” Д. Корчинського, депутата львівської облради А. Чорновола [6, с. 331]. “Технічні кандидати” давали можливість основним конкурентам – В. Януковичу та В. Ющенко – збільшити представництво членів ТВК і ДВК, а це, в свою чергу, зміцнювало шанси для фальсифікації протоколів на користь “свого” висуванця. Згідно даних спостережної місії ОБСЄ найбільшу перевагу від “технічних кандидатів” отримав саме В. Янукович [3, с. 12].

Ще однією особливістю виборчого процесу було те, що чинний на той час глава держави – Л. Кучма, знаходився “не над схваткою, а свідомо займав чітку позицію однієї сторони” [7, с. 150] – відверто підтримував В. Януковича. Таку ж поведінку демонструвало керівництво Росії, ініціюючи потужні інформаційні атаки. Вони в експертному середовищі розглядалися як “втручання сусідньої держави у внутрішні справи України, до того ж при повній згоді на те Президента Л. Кучми” [Кармазіна с. 332]. За таких обставин В. Путін, як вдало зауважила М. Кармазіна, ставав активним “персонажем” виборчої кампанії [6, с. 335]. Путінська Росія підтримала сепаратистський рух під гаслами федералізації України, створення Південно-Східної держави у формі федеративної республіки з столицею у Харкові, сепаратистський з’їзд депутатів 16 областей України, що проходив у Северодонецьку 28 листопада 2004 р.

Активне використання вище згаданих технологій відбувалося насамперед на початку політичної кризи 2004 р., протягом першого та другого турів президентської виборчої кампанії. А. Іщенко, зокрема, виділяє три періоди Помаранчевої революції. Перший тривав з 31 жовтня (день голосування в I турі виборів) до 21 листопада (дня завершення голосування в II турі). Його можна охарактеризувати як час визрівання революційної ситуації. Другий період охоплював події з 22 листопада, коли почалися масові протести в Києві, до 3 грудня (рішення Верховного суду України про переголосування II туру). Нарешті, третій період – з 3 грудня 2004 р. до 23 січня 2005 р. (інавгурація В. Ющенка) [4, с. 113].

Під час революції 2004 р. вперше в історії вітчизняних виборчих процесів, шляхом масових протестних акцій, було опротестовано заангажоване рішення ЦВК щодо переможця другого туру президентських виборів (В. Янукович набрав 49,46%, В. Ющенко – 46, 61% голосів).

Новим також було те, що між цими двома основними претендентами відбувались відкриті теледебати. Саме ж переголосування другого туру 26 грудня 2004 р. наочно спростувало тезу про всесильність адміністративного ресурсу та ефективне використання ним “брудних виборчих технологій” у країні з незрілою демократією. Щоб унеможливити повторно ситуацію з масовими фальсифікаціями під час голосування Верховна Рада 8 грудня 2004 р. прийняла нову редакцію Закону “Про вибори Президента України”. Згідно з результатами волевиявлення, які були визнані також і на міжнародному рівні, перемогу отримав опозиційний кандидат В. Ющенко. За нього віддали свої голоси 51,99% виборців (для порівняння, В. Янукович набрав 44,20% голосів виборців) [20].

Таким чином, політична криза 2004 р. була розв’язана мирним шляхом. Український народ, завдяки своїм ментальним особливостям, продемонстрував, за визначенням Г. Сасин, “новий формат соціальних трансформацій – гуманістичну “елегантну” революцію” [17, с. 96].

На тлі революційних подій, у результаті компромісу тогочасних правлячих та контреліт, досягнуто домовленості про реалізацію в пост-помаранчевій Україні політичної реформи. Вона мала на меті трансформувати вітчизняну форму республіканського правління з президентсько-парламентського на парламентсько-президентський різновид. Ці конституційні зміни відбулися відповідно до Закону “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. Загалом, конституційна реформа була покликана збалансувати відносини у владному трикутнику Президент – Верховна Рада – Кабінет Міністрів таким чином, щоб унеможливити узурпацію влади главою держави. Також конституційні зміни мали вибудувати нову систему стримувань і противаг, в межах якої зменшувалися би повноваження Президента, частина його повноважень переходила до Верховної Ради, встановлювалися нові відносини між парламентом і урядом, що суттєво підвищувало рівень їх суспільної відповідальності. Запропонований механізм ухвалення рішень (виборці голосують за партії, вони створюють парламентську більшість, яка, в свою чергу, формує уряд) надавав політичному процесу необхідних форм прозорості та публічності. У кінцевому підсумку це мало сприяти підвищенню ефективності всіх гілок влади.

Попри те, що переговори у вітчизняному політикумі про доцільність внесення змін до Конституції України велися ще з 2002 р. [1, с. 46], очевидним був той факт, що конституційна реформа 2004 р. обумовлена тогочасною політичною ситуацією. Мається на увазі прагнення правлячої еліти, що втрачала свій провладний статус, позбавити наступного Президента – ставленника опозиційної еліти – частини повноважень глави держави. Тільки такий “слабкий президент” міг гарантувати недоторканість колишнім можновладцям [2, с. 4]. У зв’язку з цим, зміна форми державного правління в Україні відбулася, насамперед, через неможливість оточення В. Януковича отримати перевагу у боротьбі за

владу під час “помаранчевих” подій та надалі залишатися правлячим класом.

Парламентсько-президентська форма правління сформувала новий статус президентури, суттєво вплинула на роль та місце глави держави в політичній системі України. Конституція в новій редакції набула чинності 1 січня 2006 р. Залишаючись главою держави, гарантом збереження її суверенітету та територіальної цілісності, додержання конституційних прав і свобод громадян, а отже, впливовим політичним актором, Президент втратив ряд повноважень [11, с. 85]. З огляду на вітчизняну специфіку їх реалізації, цілком слушним є твердження А. Романюка, що фактичні повноваження Президента України до політичної реформи 2004 р. перевищували повноваження, закріплені за ним у Конституції і, навіть, повноваження Президента США [15]. Із впровадженням нової редакції Конституції в дію ситуація змінилася. Насамперед глава держави втратив свій попередній вплив на уряд: відтепер він не міг головувати на засіданнях Кабінету Міністрів та оголошувати йому вотум недовіри. Замість права скасовувати урядові акти Президент одержав право зупиняти їх дію з одночасним зверненням до Конституційного Суду на предмет відповідності Основному Закону.

Згідно з положеннями політичної реформи 2004 р. домінуючим інститутом за вплив на уряд стала Верховна Рада. За новими правилами склад Кабінету Міністрів формувався виключно парламентською більшістю і був перед нею відповідальний. Кандидатуру Прем'єр-міністра подає главі держави коаліція депутатських фракцій, а після її внесення у парламент останній призначає керівника уряду. Окрім міністра оборони і міністра закордонних справ, призначення яких є прерогативою виключно Президента, Кабінет Міністрів за поданням Прем'єр-міністра призначає інших членів уряду, голів Державного комітету телебачення та радіомовлення, Антимонопольного комітету, Фонду державного майна, а також звільняє зазначених осіб з посади. Верховна Рада вирішує питання про відставку Прем'єр-міністра та членів уряду. До повноважень Кабінету Міністрів перейшли також такі президентські повноваження: утворення, реорганізація, ліквідація міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, призначення на посади та звільнення з посад за поданням глави уряду керівників центральних органів виконавчої влади, які не належать до Кабінету Міністрів. На статус Президента вплинула також вимога контрасигнації, тобто скріплення підписами прем'єра та профільного міністра указів глави держави. Крім того, конституційні зміни унеможливили використання тих президентських повноважень, які до реформи здійснювалися де-факто – призначення та звільнення з посад заступників керівників центральних органів виконавчої влади [14, с. 164-165].

Разом з тим, за Президентом України залишилося керівництво зовнішньополітичною та оборонною діяльністю держави. Він також зберіг

свій статус глави РНБО та ряд повноважень щодо призначення на посади і звільнення з посад державних органів, зокрема Генерального прокурора, голову Служби безпеки, вищого командування Збройних Сил, глав дипломатичних представництв, місцевих державних адміністрацій (за поданням Кабінету Міністрів), половини членів Ради національного банку України і Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення. Президент зберіг повноваження, пов'язані з діяльністю органів судової влади [14, с. 164-165]. Але у випадку формування опозиційної парламентської більшості істотно зменшувався рівень його впливу на Верховну Раду. Зберігаючи право законодавчої ініціативи, глава держави міг спілкуватися із парламентарями через послання, задіювати механізми відкладального вето у законодавчому процесі. Водночас Президент отримав додаткові підстави для припинення повноважень Верховної Ради. Якщо раніше він міг розпустити парламент тільки за те, що той не спромігся протягом 30-ти днів однієї чергової сесії розпочати пленарні засідання, то згідно конституційних змін Президент міг ініціювати розпуск законодавчого органу ще з двох причин: якщо протягом одного місяця не створено парламентську більшість та впродовж 60-ти днів після відставки Уряду не сформовано новий склад Кабінету Міністрів.

Загалом Президент отримав більше повноважень ніж глава держави у парламентській республіці, але менше, ніж у президентській. Якщо до конституційних змін він безпосередньо керував управлінською діяльністю, то з 2006 р. зберіг функції загальнополітичного керівництва та контролю за дотриманням законності у діяльності органів державної влади і, зокрема, її виконавчої гілки. Реальний владний статус Президента напряду став залежати від його підтримки у Верховній Раді. Відсутність парламентської більшості створювало умови для можливого конфлікту між інститутом президентства – з одного боку – та інститутами законодавчої і виконавчої влади – з іншого. У свою чергу, це могло бути джерелом постійної напруги та конкуренції за можливість домінування одних політичних інститутів над іншими. Як показала державотворча практика 2004-2010 рр. вказані побоювання отримали реальне підтвердження, призвели до ще більшої конфронтації Президента, Кабінету Міністрів та Верховної Ради. Наочним прикладом протистояння між владними інститутами стали конфлікти між Президентом В. Ющенком і урядом за час головування Ю. Тимошенко та В. Януковича. Особливо це проявилось на тлі проблеми подвійного підпорядкування місцевих адміністрацій, за пріоритетний вплив на яких змагалися як глава держави, так і Кабінет Міністрів. У кінцевому підсумку такий стиль відносин між основними владними інститутами, мав негативні наслідки для функціонування державного механізму загалом, ставив під сумнів ефективність державного управління. Про неможливість чіткого розподілу владних повноважень у період парламентсько-президентської форми прав-

ління свідчив також високий рівень політичної заангажованості судової влади. Як стверджує І. Алексеєнко, її роль у вирішенні актуальних суспільних проблем була досить обмеженою. Зокрема, у більшості випадків Конституційний Суд “або відсторонювався від прийняття рішень з політичних питань, або приймав помірковані рішення з подвійним змістом, зазвичай на користь найбільш впливової політичної сили” [2, с. 5].

Такий варіант “слабкої президентури” аж ніяк не влаштував стару політичну еліту, опозиційний статус якої в 2010 р. був змінений на провладний. Після чергових президентських виборів у другому турі 7 лютого перемогу здобув В. Янукович. За нього віддали свої голоси 48,95% виборців, що взяли участь у голосуванні. Для порівняння – кандидат від “помаранчевого” табору Ю. Тимошенко заручилася підтримкою 45,47% виборців, а В. Ющенко, зійшов з дистанції після першого туру з мізерним результатом 5,45% електоральної підтримки населення. Новообраний глава держави швидко сформував пропрезидентську парламентську більшість та призначив цілком керований уряд на чолі з М. Азаровим. Зростаючі владні апетити нової політичної еліти були успішно реалізовані шляхом прийняття вигідних для неї рішень. 30 вересня 2010 р. Конституційний Суд, укомплектований лояльними до В. Януковича суддями, скасував політичну реформу 2004 р. та повернув попередню редакцію Конституції. Попри те, що такі дії чинної влади грубо порушували основні підвалини конституціоналізму, оскільки Конституційний Суд незаконно перебрав на себе виняткові повноваження Верховної Ради щодо зміни Основного Закону, вони сприяли швидкому встановленню корумпованого і клептократичного режиму персоналістського типу, в якому Президент В. Янукович, використовуючи насамперед неформальні важелі впливу, мав набагато вищий ступінь контролю над іншими політичними акторами, ніж навіть у свій час Л. Кучма [18, с. 5].

Цей стан “безмежних повноважень без відповідальності” негативно позначився на міжнародному іміджі України, виявив серйозні загрози для її демократичного поступу, безпосередньо впливав на формування протестних настроїв щодо нової влади. Їх рівень досяг апогею 29 листопада 2013 р. після відмови В. Януковича підписати Угоду про асоціацію України з ЄС на вільнюському саміті. Власне це викликало масові акції протесту та новий – євроінтеграційний – майдан. Розпочавшись ще 21 листопада 2013 р. як студентський мітинг на підтримку проєвропейського курсу держави, він, після силового розгону та побиття молоді на Майдані Незалежності в ніч на 30 листопада, переріс у затяжний народний протест під назвою “революція Гідності”.

Революційний період тривав до 22 лютого 2014 р. та суттєво вплинув на вітчизняну президентуру. Насамперед зміни мали стосуватися статусу і повноважень глави держави в контексті повернення до парламентсько-президентської моделі та конкретної дати проведення

президентських виборів. Президент та “опозиційна трійка” у складі В. Кличка, А. Яценюка і О. Тягнибока, за посередництва іноземних політиків, 21 лютого 2014 р. підписали угоду про повернення протягом 48 год. до Конституції зразка 2004 р, формування уряду національної єдності та проведення не пізніше грудня 2004 р. дострокових президентських виборів. Але криваві події 18 – 20 лютого 2014 р., в результаті яких загинуло близько 100 людей, а В. Янукович заперечив свою причетність до цих смертей, до крайності загострили протистояння. Питання персоналізації інституту глави держави набуло першочергового значення. На панахиді за загиблими активістами, що відбулася після підписання угоди, за пропозицією сотника Самооборони Майдану В. Парасюка були відкинуті всі попередні домовленості та озвучені вимоги негайної відставки Президента і його покарання. На тлі цих подій В. Янукович залишив Київ, а після відвідин Харкова, Донецька та Криму – територію України. 22 лютого 2014 р. Голова Верховної Ради В.Рибак подав у відставку. Під головуванням новообраного спікера парламенту О. Турчинова ухвалено рішення про відновлення Конституції в редакції 2004 р. та безпрецедентну за своїм змістом постанову “Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України” [9, с. 118 – 119]. Наступного дня згідно статті 112 Конституції України в редакції 2004 р. на спікера парламенту О. Турчинова (до 25 травня або 15 червня 2014 р.– дати проведення першого та другого туру виборів) були покладені президентські обов’язки [16, с. 9].

У цьому контексті цілком слушним є твердження Г. Сасин, що В. Янукович втратив владу з причин по-перше, своєї поразки в інформаційній війні; по-друге, втрати контролю над більшістю областями в умовах двовладдя; по-третє, падіння владної вертикалі, яке виявилось у переході на сторону протестувальників частини представників провладної Партії регіонів у відповідній фракції парламенту та на регіональному рівні; по-четверте, вищого рівня дієздатності учасників революції Гідності у порівнянні з силовиками з внутрішніх військ та міліцейських спецпідрозділів, і, нарешті, по-п’яте, невдалої підтримки путінської Росії та органів, що забезпечували безпеку режиму [17, с. 147-148].

Таким чином, у результаті революційних подій вдруге в історії незалежної України постало питання дочасних виборів Президента. Але якщо в першому випадку дострокові президентські вибори 1994 р. відбулися за ініціативою чинного на той час президента Л. Кравчука, були зумовлені існуючими суперечностями у провладному таборі на тлі протистояння між главою держави і главою уряду, – вибори 2014 р. стали можливими саме за особливих форс-мажорних (революційних) обставин.

Ця нова політична реальність, в яку вступила Україна, формувала відповідну специфіку виборчої кампанії 2014 р. Вона відбувалася в умовах складної суспільно-політичної напруги та серйозних безпекових ви-

кликів і загроз. Ускладнювали ситуацію російська анексія Криму та тимчасова окупація частини Донецької і Луганської областей. У зв'язку з цим 15 травня 2014 р. Верховною Радою було прийнято низку поправок до Закону України “Про вибори Президента України”, які посилили безпекову складову виборчого процесу. З числа зареєстрованих кандидатів (всього 21) вже на початку виборчої кампанії визначилася трійка фаворитів – П. Порошенко, В. Кличко та Ю Тимошенко. 29 березня 2014 р. виборчі перспективи П. Порошенка зміцнило рішення В. Кличка зняти свою кандидатуру на його користь. Загалом серед претендентів на президентську посаду були представники (як правило лідери) політичних партій – Гриценко А. С. (ПП “Громадянська позиція”), Клименко О. І. (Українська народна партія), Куйбіда В. С. (Народний рух України), Ляшко О. В. (Радикальна партія), Симоненко П. М. (Комуністична партія), Тимошенко Ю. В. (ВО “Батьківщина”), Тягнибок О. Я. (ВО “Свобода”), самовисуванці – Богомолець О. В., Бойко Ю. А., Порошенко П. О., Тігіпко С. Л., Добкін М. М., Коновалюк В. І., Кузьмін Р. Р., Маломуж М. Г., Рабінович В. З., Шкіряк З. Н. та Ярош Д. А. Частина кандидатів у дореволюційний період представляла провладний (Бойко Ю. А., Добкін М. М., Коновалюк В. І., Кузьмін Р. Р., Тігіпко С. Л), решта – опозиційний табір [5].

З огляду на стан “гібридної війни” та загрози повномасштабної агресії з боку Росії, попри низьку явку виборців (59,5%), відбулася інтеграція електоральних вподобань українців. Вже у першому турі переконливу перемогу здобув П. Порошенко. За нього проголосували 9 млн. 857 тис. 308 осіб (54,7%). Його основна опонентка Ю. Тимошенко опинилася на другому місці з результатом 2 млн. 310 тис. 50 виборців (12,81%)[13]. Таким чином, вдруге в Україні після прецеденту 1991 р. відбулися однотурові вибори глави держави.

У післяреволюційний період повернення до парламентсько-президентської республіки звузило владні повноваження Президента та вплинуло на його місце в політичній системі України. Разом з тим, трансформація вітчизняної президентури в контексті політичних криз та революційних подій 2004 та 20013 – 2014 рр. засвідчила її залежність від стану політичної стабільності суспільства. А це, в свою чергу, є виявом якраз політичної нестабільності цього інституту, який потребує подальшого інституювання з метою запобігання подібних конфліктно-генних ситуацій в майбутньому.

Література

1. Адамович С. Політична боротьба в Україні за перерозподіл повноважень між гілками влади в 1999-2004 рр. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2011. Вип. 19. С. 43-50.
2. Алексєєнко І.Г. Взаємодія президента і парламенту у президентсько-парламентській формі правління на основі досвіду сучасної України та країн ЄС // Економічний часопис-XXI. № 9-10. 2010. С. 3-6.

3. Вибори Президента України – 31 жовтня, 21 листопада та 26 грудня 2004 р. Заключний звіт місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за виборами. Варшава, 2005. 57 с.
4. Іщенко А.А. Соціально-політичний характер та періодизація «помаранчевої революції» 2004 року // Інтелігенція і влада. 2012. Вип. 26. С. 101-116.
5. Кандидати на пост Президента України. Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp003?PT001F01=702>.
6. Кармазіна М. Президентство: український варіант. К., 2007. 365 с.
7. Карпов О.М. Спогади про майбутнє, або Все повторюється. Майже все... [Текст]: збірник виступів, документів, статей та інтерв'ю. К.: Міленіум, 2005. 248 с.
8. Колесник О. Еволюція виборчих технологій у контексті демократичного процесу в Україні // Вісник Центральної виборчої комісії. № 2 (21). 2011. С. 56-63.
9. Кугутяк М., Вітенко М. Літопис Революції Гідності // Український Євромайдан: Прикарпатський вимір / за ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2016. 704 с.
10. Мадрига Т. Регіональні виборчі кампанії початку ХХІ століття (на прикладі західних областей України): [монографія]. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2015. 248 с.
11. Москалюк М. Президентство в Україні: проблеми інституційного становлення, розвитку та функціонування // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2017. №5-6 (41-42). С. 79-89.
12. Ніколаєнко Н.О. Технології адміністративного ресурсу в рамках президентських виборчих кампаній (1999, 2004, 2010 років) в Україні [Електронний ресурс] // Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 11. 2013. С. 136-144. Режим доступу: file:///C:/DOCUME~1/9335~1/LOCALS~1/Temp/Pps_2013_11_20-1.pdf.
13. Повідомлення Центральної виборчої комісії про результати позачергових виборів Президента України 25 травня 2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001359-14>.
14. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: Монографія / За заг. ред. д. і. н., проф.. А. І. Кудряченка. К: НІСД, 2007. 396 с.
15. Романюк А. Україна після виборів – перспективи відповідності демократичним стандартам [Електронний ресурс] // Незалежний культурологічний часопис “Ї”. 2007. Число 50. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n50texts/romanyuk.htm>.
16. Рудик П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки // Віче. 2014. №20. С. 7-15.

17. Сасин Г.В. Обґрунтування сучасного типу революцій в транзитному суспільстві на прикладі України: дис. канд. політ наук: спец. 23.00. 02 – Політичні інститути та процеси. [Електронний ресурс]. Львів, 2018. 212 с. Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/v_sasyn.pdf.
18. Сидорчук О. Форма правління в Україні: пропозиції подальшого реформування // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Аналітичні записки. Березень. 2014. С. 1-15.
19. Танчин І. Помаранчева революція і формування української національної ідентичності // Наукові записки. Сер.«Культурологія». 2010. Вип.5. С. 368-372.
20. Центральна Виборча Комісія України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>.

Стаття надійшла до редакційної колегії 24.12.2018 р.

*Рекомендовано до друку д. політ. н., професором **Климончуком В.Й.**,
д. політ. н., професором **Наумкіною С.М.** (м. Одеса)*

**INSTITUTE OF THE PRESIDENT OF UKRAINE
IN THE CONTEXT OF POLITICAL CRISIS 2004 AND 2013-2014:
FACTORS OF INFLUENCE AND TRANSFORMATION**

M. F. Moskaliuk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;
ph.: +38(067) 907 94 56; email: moskaljuk62@ukrl.net*

The article analyzes the specifics of the transformation of the national Presidency against the background of important social and resonant events of the early twenty-first century: The Orange Revolution and the Revolution of Dignity. A political analysis of presidential election campaigns in 2004 and 2014 has been carried out. It has been proved that the change in the form of the republican government in Ukraine and the powers of the head of state during this period took place in the context of political crises and the consequences of the orange and eurointegration squares. Particular attention is paid to the evolution of the constitutional and legal status of the President of Ukraine in the conditions of the presidential-parliamentary and parliamentary-presidential republic.

Key words: *presidential institution, presidency, presidential-parliamentary republic, parliamentary-presidential republic, constitutional and legal status of the head of state, presidential powers and functions.*